

Gloviczki Zoltán

A HOLNAPUTÁN
ISKOLÁJA

Felkészülés az emberi jövőre

Az iskola álma

Miért álmodozunk az ideális iskoláról? Mert Csipke-rózsika-álmát alussza az oktatási rendszer?

Közös kérdéseink, közös ügyünk. Szülők, pedagógusok, diákok, társadalomtudósok, politikusok – valamint a kevés kívülálló érdeklődő – nézik, vizsgálgatják, forgatják ujjaik között a ma iskoláját. Valahogy nem gömbölyű. Ki mennyire közléről és érzékenyen vagy éppen értő távolságból szemléli, talál rajta repedéseket, kiszögelléseket – vagy egyszerűen nem érzi komfortosnak, amit lát, amiben él.

Nem Magyarország iskolájáról beszélünk, hanem az egész európai vagy európai hagyományokra épülő oktatás világáról. Nehéz ma portugál, német, lengyel, észak-amerikai pedagógussal, szülővel úgy beszélgetni, hogy ne terelődne a szó azon nyomban a kísértetiesen hasonló válságtünetekre, krízisjelenségekre.

Oktatáspolitikai zsákutcák? Generációs változáscunami? Ideológiai-politikai katasztrófák? Az informatika és a mesterséges intelligencia kihívásai?

Könyvünk ezekben a kérdésekben próbál meg segíteni eligazodni. Miért ilyen az iskola? És milyen is? És mi is? Mire való? Szükséges? Miért? Lesz-e holnapután is?

Portugália kormányai az elmúlt két évtizedben az iskolaszervezet átalakításától a tantervek lebontásáig és újraépítéséig, és ami a legkritikusabb, a pedagógusok álmosszerű béremeléséig minden olyan oktatáspolitikai reformot végigvittek, amelyek szakemberek szerint ma

pozitív irányba mutathatnak. Sosem látott fejlődés mutatkozott a tanulók nemzetközi mérési eredményeiben, ugyanakkor az elmúlt két évben Portugálián a magyarországit is meghaladó méretű és intenzitású pedagógus-tüntetés-sorozat és társadalmielégedetlenség-hullám söpört végig. Sajtóhírek tanulsága szerint az elégedetlenkedők szinte nem is tudták megmagyarázni, miért tiltakoznak. Beszéltek ők is pedagógusbérekről, amelyek azonban nemzetközi viszonylatban is kimagaslók, nemhogy az ország viszonyai között... Nem, valami más okozza a komfortérzet hiányát.

Észtországban ellenkezőleg. Bármely magyar pedagógus megdöbbenne azon, hogy heti 24 kontaktórás, nagy osztálylétszámokkal dolgozó, kötelező „KRÉTA-rendszerben” adminisztráló, tankönyvek és államilag megszabott tananyagok között nemigen válogatható és nem is kimagaslóan jól fizetett pedagógusok miként tudják a világ egyik legsikeresebb és talán legkevésbé megkérdőjelezett iskolarendszerét működtetni. Pedig ott is érezhető a válság. Lassabban és halkabban, még nem a nemzetközi statisztikák szintjén mutatkozik meg, inkább akkor, ha az ember szóba elegyedik az ottani iskolák szereplőivel.

Az egységes működésére és ezért egységesen magas színvonalára büszke, körzeti iskolákra épülő finn rendszerben is egyre általánosabb, hogy a család idejekorán a valójában mégiscsak jobb iskolát adó önkormányzat felségterületére költözik, a Covid óta sosem látott pedagóguskiáramlás hozza zavarba az iskolák igazgatóit, ahogy Észtországban is egyre nagyobb válságban van a szakember-utánpótlás. Az iskolák pedagógusokat keresnek.

Európa legsikeresebb oktatási rendszerei az 1960-as vagy éppen a 2000-es években megkíséreltek egy-egy nagy lépést tenni a korszerűsítés felé. Egy időre lekörözték versenytársaikat a kontinensen és az egész világon. Ma ők is válságtüneteket éreznek. Savanyú a szőlő. Sokan mutogatnak rájuk már-már kárörvendően: lám, hová vezetett a nagy modernkedés. Pedig csupán arról van szó, hogy az iskola világa olyan társadalmi alrendszer, amelynek egy gyorsan és állandóan változó világban folyamatosan fel kell tudnia mutatni önmagának és a társadalomnak a saját szerepét, küldetését, fontosságát – amely ott és akkor hiteles szerep, küldetés és valódi fontosság. Kísértés a holnapot kutatni. A holnapba mindig könnyebb a tegnap és a ma toldozgatásával-foldozgatásával eljutni. Az előreívő kérdés a holnapután. A „hová tartunk?”

Ma az az inerciarendszer, amelyben az iskolának meg kell találnia saját útját és értelmeznie kell saját fontosságát, minden kétséget kizáróan az online metaverzum¹ és az abba születő gyermekgenerációk világa. Ez pedig az emberiség kultúrtörténetének olyan – nem példátlan, de ritka – paradigmaváltása, amelyben az oktatáspolitikai szerkezeti intézkedései, tankönyvek újírása vagy a pedagógusképzés struktúrájának átalakítása még felületi sebkezelésnek sem illenek be. Ezeknél alapvetőbb kérdésekkel állunk szemben, és alapvetőbb válaszokra vágyunk. Válaszaink aztán akár lehetnek a maiakhoz hasonlóak is: de nem spórolhatjuk meg a kérdésfeltevést és az őszinte, akár fájdalmas, de közös válaszkeresést.

Az ember, a társadalom mindennapi élete, közvetlen környezete és tágabb környezetéhez való viszonya folya-

matosan változott. Ma azonban nem csupán egy-egy technikai megoldás, következő meghódított hegycsúcs vagy dombtető áll előttünk napról napra, de ezek egyúttal egy olyan felgyorsult folyamatba ágyazódnak, amely elméleti, akár filozófiai szinten is a jövőről alkotott modelljeink szinte folyamatos újraértelmezésére kényszerít minket. Minden csak modell és hipotézis. Korunkat elemezve a társadalomtudományokban és a közgazdaságtudományban általánossá vált a VUCA mozaikszó használata, vagyis a jelen világunkra jellemző *volatility*, *uncertainty*, *complexity*, *ambiguity*, azaz változékonyság, bizonytalanság, összetettség és kétértelműség. Ez a mindannyiunk által a bőrünkön érzett és a hétköznapijainkban beigazolódó jellemzés egyfelől elbizonytalaníthatna, másfelől azonban tényként áll előttünk: ezzel a világgal van kezdenivalónk, ebbe a világba neveljük gyermekeinket. Az első hozzáállás minden korábbinál körültekintőbb óvatosságra sarkall, a második stratégiát vár. De vajon napról napra kell ezek után stratégiát alkotnunk és változtatnunk? Lehet-e a változékonyságra stratégiát alkotni? Vagy a folyamatos változások özönében megragadhatók-e legalább nagyobb csomópontok és paradigmaticus fordulatok?

Ember és társadalom fejlődésének konzolidált és optimista értelmezései szerint a – tág értelemben vett – kulturális változás és adaptálódás szükségszerű folyamat. Ennek sebessége és üteme még ösztönöz is a továbblépésre – a biológiaihoz hasonló – kulturális evolúcióban. Az először Merlin Donald által leírt kulturálisevolúció-elmélet² ugyanakkor távolról sem a napjainkban érezhető, sokak

által kétségbeejtőnek érzett és követhetetlen változásucnamit modellezi.

Donald négy kulturális evolúciós ugrása közül az első az emberszabásúak kialakulásakor létrejövő, egymásnak átadható koncepciók világa. A második a még nyelv nélküli, utánzásra épülő, ezáltal azonban már tér- és időbeli absztrakcióra is képes kommunikáció. A harmadik a beszéden alapuló kultúra, amely az absztrakt gondolkodásnak is egy következő stációja. A negyedik pedig az úgynevezett teoretikus kultúra, amikor a világról már tisztán elméleti képet alkotunk. Ez egyúttal egybeesik az írásbeliség terjedésével, amely a negyedik korszak másik fontos jellemzőjét, az információk tárolhatóságát is magában hordozza, ezzel az emberi gondolkodás számára kapacitást szabadítva fel az elemzésre, az értelmezésre.

A Donald elméletét továbbgondolók ötödik stációként a hálózati gondolkodást szokták leggyakrabban említeni, amely, vigyázat, sokkal inkább a könyvnyomtatás XVIII. századi általánossá válásához köthető, mint az első asszociációnkhoz, az internet megjelenéséhez. Az internet csak kitágította és felgyorsította ennek lehetőségeit, ahogy a mikrohullámú sütő az egyébként paradigmaticusan az őskorban megjelenő főtt ételek elkészítését. Ha napjaink infokommunikációs robbanásának értelmezésében nem nyugtat meg az évszázadokat, sőt évezredek ugró lépcsőzetes modell, akkor persze folyamatos változásban is gondolkodhatunk.

Michael Tomasello kulturális evolúció-elméletében³ a fejlődés állandó, az imitáción (tanulás) és az innováción